

САНА КЫСТЫК ХОТОННОР ТУТУЛЛАЛЛАР

Улууспутугар бу сый Тыва хаһаайыстыбатын салынан биллэриллэн тустаах программа ыыалдыбыта. Ити программа чэрчитинен биллэрилтэ кыстыкка 20 хотону тутан үлэбэ киллэрэр сорук турбута. Кыстык калары чурааһаа. Тутуулар хайдах турустаахтарын, ким тоһону

умалаагы бэйэлэрэ уйуурустаахтар. Ити харчынан эбэтэр тутуу матырыяалынан буолуон сөп. Онтон улуустан 1 мөл. сойук үбүлэнэр. Билингини турутууна Болтонотоогу ЖСПК 100 тобо киллэрэр хотонун бүтүрдэ. Сылангаагы уонна Хоттортоогу

онорбутун улуустаагы комиссия (председатель улуус баһылыга С. И. Яковлев) бу күнүргэ кэрийдэн кордо.

Былааннамыт 20 хотонтон 6-тын нэһиликтэр ЖСПК-лара туттараллар. Кинилэр 300 тыһ. сойук сумманын бэйэлэрэ уйуурустаахтар. Ити харчынан эбэтэр тутуу матырыяалынан буолуон сөп. Онтон улуустан 1 мөл. сойук үбүлэнэр. Билингини турутууна Болтонотоогу ЖСПК 100 тобо киллэрэр хотонун бүтүрдэ. Сылангаагы уонна Хоттортоогу

ЖСПК-лар бүтэрэн эрэллэр, атыттар саралаабыттар эрээри бытааннар.

Чыаппараттан И. И. Хон салайар "Чыаппара" ТХПК 100 тобо киллэрэр, Арылбаахтан "Бал" баһынай хаһаайыстыба (сал. И. И. Барашков) 50 тобо киллэрэр, Сылантан "Хатыннаах" баһынай хаһаайыстыба (сал. Н. С. Макаров) 50 тобо киллэрэр, Мырылаттан "Эргис" баһынай хаһаайыстыба (сал. С. Д. Петров) 50 тобо киллэрэр, Хатылыттан чаһынай предприниматель Г. А. Захаров 50 тобо киллэрэр, Хоттортоон чаһынай предприниматель С. Н. Пестерев 50 тобо киллэрэр, Сылантан чаһынай предприниматель П. С. Макаров 50 тобо киллэрэр хотонун тутан бүтүрдүлэр. Сылантан "Куолас" баһынай хаһаайыстыба (сал. П. Д. Трофимов), Сылантан "Алгыс" баһынай хаһаайыстыба (сал. У. С. Трофимова) 50 тобо киллэрэр, Талыйттан "Олохс" баһынай хаһаайыстыба (сал. В. В.

Смирников) 50 тобо киллэрэр, Сылантан чаһынай предприниматель С. С. Макаров 50 тобо киллэрэр хотонун тутан бүтэрэн эрэллэр. Атыттар бу күнүргэ күүскэ үлэлээн, кыстыкка бэлэм тыһага соруктаан үлэлээн сылдьаллар. Хайахсыкка быйыл ажаллыбыт гересфорд сүһүлүргэ аһаанан тутуллубут хотон кыстыкка бэлэм.

Тутуллан бүтүтү, онтоһула сылдьар хотоннор аһыгылы варианынан тутуллаллар. Ол курдук, сылаас буолуутугар изовер, изоспан, профлист курдук матырыяаллар тутуллаллар, ыраас, сырдык, аһатарга, көрөргө-истэргэ табыстаах буолара ирдэнилэр. Кыһы-хаһаа эмиз капиталнайдык тутуллар.

Комиссия хотоннору көрөн итэргэти ыйа, туох кыаллыбытын быһаарыста, тустаах салайааччылар, тэригэлэр көмө онороллоругар быһаарылына.

Алексей СЛЕНЦОВ

Оскуола олобуттан

ЫЧЧАТ ИСТОРИЯНЫ БИЛИЭХТЭЭХ

Улуустаагы гимназия "Арылхаана" фольклорнай бөлүүн кылыһахтаах ырыатынан Кырдыаастар декадаларыгар аһаанымт "Малдьахси тускула" төрүттээбит "Малдьахси үлэ, сэрин Албан аатын көһөрүлэ сылдьар музей" быһастапкатын үөрүүлээх аһаалдыта саралалла. Гимназия салалтатын "Күн өркөн" экспедиция-лааһар көрдөһүүлэрин быһа гыммакка, СР Тыватын хаһаайыстыбатын туйгуна, Дьарыктаах буолуу комитетин бочуоттаах үлэһитэ, профтехуорактааһын туйгуна, үлэ ветерана, Хоттордо нэһиликтин Бочуоттаах олохтооҕо, "Малдьахси тускула" түмсүү салайааччыта Михаил Николаевич Кориккин уонна ССРС, СР културатын туйгуна, Уһаа Бүлүү Уодугайын, Чурапчы Хоттордотун Бочуоттаах олохтооҕо, тыһа, үлэ, партия, сцене ветерана, "Малдьахси тускула" түмсүү сүбэһитэ Афанасий Дмитриевич Аммосов бу музей быһастапкатын гимназия библиотекатыгар астылар.

Манна ветераннар, түөлбө кырдыаас олохтоохторо, үөрэнэччилэр, учуутал-

лар мустан быһастапкатын сэрини көрдүлэр. Гимназия директора Марианна Алексеевна Манасытова кэлэр көлүөнэ төрөөбүт сирин уотун, улуунун историйын билиэхтээгин тоһоһорлоон турар, Афанасий Дмитриевичка, Михаил Николаевичка махтанарын биллэрдэ. Директоры научнай-экспериментальной үлэбэ салбуйааччы Ирина Саввична Соловьева "Тумус туттар кинигини илгити" кинигини музей төрүттээччилэригэр бөлөх ууна.

Билиэтээн эттэххэ, улуустаагы гимназия "Тумус туттар кинигини илгити" программанын хаһыс да сылын таһаарылаахтык үлэлиир. Салтыы Любовь Алексеевна Пермякова "Күн өркөн" экспедиция лааһар үлэтин, аастыт сайын Афанасий Дмитриевич Аммосовы кытары көрсүһүүлэрин туһунан кылаастык билиһиннэрдэ.

Улууспут историйтын диригэтэн үөрэттээчилэр, дьонун суолу хаалларбыт үгүс дьомхут сырдык ааттарын үйэтиитигэ сүткэн үлэһи оноро сылдьар Афанасий Дмитриевич уонна Михаил Николаевич манна мустубут дьонно Малдьахси историйтын, онтон төрүттээх чулуу дьон туһунан, биирдии киһи портретин ыйан турар, сэлэргэтилэр. Онтон кылаастарынан ветераннары, ытык кырдыаастары, музей төрүттээччилэрин кытары көрсүһүүлэргэ тарҕасталлар.

Бу илгэрэһинэй быһастапка нэриэ-лэ устата туара быһаанналар.

Наталья ПУХОВА.

II-с республикатаагы тыва сирин культурнай-спортивной фестивала

ЭЛБЭХ КӨРҮҢҮНЭЭХ КҮӨН КӨРСҮҮҮ

Алтынны 7-8 күнүргэ Амма улуунугар "Урожай" общество тэриллэбитэ 55 уонна Амма улууна төрүттээминтэ 100 сылларыгар аһаанымт 2-с республикатаагы тыва сирин спортивной-культурнай фестиваль кыра нэһиликтэр икки ардыларыгар ыытыллар түһүмэбэ буолан ааста. Сарыардааттан Николай Захаров-Сахаачча аатынан "Добродоһуу" улахан спортивной саалатыгар Мэнэ-Ханалас Бэдымэтин, Уус-Алдан Чурапчы, Чурапчы Хадаарын уонна Амма Эмиһин хамаандаһара муһунулар. Фестиваль үөрүүлээх аһылыгытыгар Амма улуунун тыатын хаһаайыстыбатын управлениетын салайааччыта А.М.Семенов, республикатаагы "Урожай" общество председателэ, РФ уонна СР физическэй културатын уонна спордун үтүөлээх үлэһитэ П.П.Готовцев, "Биир ныгыл Россия" партия политсоветын Амма улуунунаагы секретара С.С.Бурнашов, күрэхтэһини кылаабынай судьуйата Ю.И.Иванов эбэрдэ тыллартын эттилэр.

Бастакы күн баскетболга, оскуола оҕолоругар мини-футболга, саахымакка, аэробикага, гиряны аһыһына күрэхтэһинилэр, хаһаайкалар конкуретара уонна уус-уран самодеятельнойны коруу ыытылыһылар.

(Салгытытын хаһыат 2-с стр. аах).

БИИР ДОЙДУЛААХПЫТ ҮТҮӨ ХОДОБУРУНАН

Киин үтүө аатын кээн тут-
тубут улуу кырдыаас учуу-
талларын ааттарыттан ман-
нык этиилэрдэхпин Бааста-
кынан, улуус бары оскуола-
лар ыгар истерия уомна төрүт
культура уруоктарыгар
Баһаарын уруоктарын ыыты-
ахха. Баһаарын – сэдэхтин кэ-
лэн барар саха феномена. Бу-
кубаары тута аахпыт, тоғус
эрэ сылыннан Москвага үрдүк
үөрэти сөүмэр ситиһинилээх-
тик бүтөрөр. Киин курдук ку-
дукхайдык үөрөмөнт, бүтүн
саха ыччатыгар үтүө холобур
буолбут, сырдлык номоһо ку-

Улуу биир дойдулаахпыт, историческай наука доктор, профессор, Российскай Федерация, Саха Республикатын наукатын үтүөлүк деятел, А.Е.Кулаковскай атынан СР Государственной бириэмийэтин бастакы лауреата Георгий Проконьевич Башарин уораннаах үһүн улуу мөңкүөргэ төрөөбүт сахатын норуотун албан аатын, төрүт уус омук буолар дьылжатын көмүскэбит сөгүмөр үтүтүн максатлаах бар дыно мадда үйүтүн кэрэстиин түбөхтэп.

буулуйбут. "Үйз
ангара кэмгэ Саха
интеллигенцияты-
гар властитель дум
буолбут, киинтэн
ордук норуокка бы-
либит, бийирэммит
ханнык да учуонай,
общественнай де-
тель суох этэ" диян
саха народнай су-
руйааччыта Далан
этэн турар. Үс улачу
классик-суруйаач-
чыларбыт таптаппа-
рын тилиннэрбит, өй-
лүтүрү эйэлтигэр ду-
й баайбытын
обит умуллубат
үө киһинэн Г.П.Баша-
лар.

Ихэвчинэн, норуушутгы-
ншаах буолар сүүн двары-
гынан киһи сиир бурдугун
үүннэрин буоларын 40 сыл
дүүскүрдээхтик мөккүһүн
туран үөрэтэн норуутун, рес-
публика салалтатын итэҕэтэ.
"Сирип бэйгэ онгостор омок
омук буолар", - диэнэ. Үгүс
үлүүстэргэ сылдан элбэх

конференцияларга, мушактарга, раціонал, телевизорынан Георгий Прокольевич биһиги бэйэбит сир бурдуктутун, кортулунуу, талбэт суруот аһын тоһо баһарар үүнэрэр, үрдүк үүһүүнү ситһэр кыахтаахпыттын өйдөнүтэ. Сир бурдуктутун бэйэбит хааччылыбыт - суверенитетпыт төрүтэ, тутулуга суох байыны дһаһаны, норуотпут дһылдата туруктаах буладутун мэһиэти.

Улду үчүнай ого көрбүт кырдыктаах туруорсуугун республикабыт бастаыи Президент М.Е.Николаев өйдүүр, өйүүр. Көккэ кэскиллээх дьаһаллар олохлоо кириэн эрэллэр, бурдук ыһылар иэнэ кэтиир. Намга, Уус-Алданга, Хаҥаласка мизэллээх үлэллэн эрэллэр. Комбинат завода үлэллээтэх. Чурапчылар урукку сылларга бурдугу үүнэриинэн биллэрдик дьарыстаммыт үтүспитигэр эмнэ эргиллэн эрэбит. Ыйылыыһыбыт 2507 гектарга, онтон 110 гектарылар эрэ киһи сир бурдуга ыһылы.

быта. Үүнүү түмүтө куларана
сүрө.

Улууспут бары орто окуу-
лаларыгар сүүһүнэн лектар-
даах сирдэри сыһыартаан бу-
кайыҥ биэртэлээнэххэ. Бурду-
ту үһүэриини, хомуйан куурду-
гуну, ыраастааһыны, сэмэни
талыһы народнай ньамаанан
туһанан (ору имигэс илигэс
былыргыттан туттуллара),
баайына сириң күрүөлээһин
курдук күрүөмнэххэ үлэһэри
бары саба түһэн оҥордоххо
эрэ кыаллыара, тэнийбэр. Сир
оҥоһуутун бүтүн улууспут
дьонун барыларын туруор-
дахха эрэ кыайыахпыт. Оч-
чор эрэ аһыта техникалары
булуоххут. Бурдук ыһыһын
көлүтөр түһэрэн, оһорбо сир-
дэри оҥорон ыһыһытын
кэнэтэн, сана технологиянан
бизр лектарта 15-20 центне-
ри ылан, сиыр бурдугунаа,
хортуоспуйунаа, талбыт
оҕуруот аһын быстаах ку-
раантаа хортторбот туруктаах
олжотуоххут. Ычачыһын
сиргэ үлэлэтээнэххэ. Кини
оруоспут бастыҥ баайын-си-
риң бас бизэр дьыг аналлан

иччитэ буолар үрдүк аналһын
өйдүүхтээх.

Үсүһүнүн, улууспут учууталларын бийылы сүбө муньяхтарыгар Г.П.Василингар, кини кэриэһигэр ыччаты үөрэтии туһунан сүбэлэһиэхэ, Киниэхэ аналлаах уроктары таһынан кылаас таһынаады история, литература уроктарын ыһтыахха. Эрудиттар күрөхтэһиһэрин, араатардар, эдэр журналистар конкурстарын тэрийиһ көүлүөххэ. Гуманитарнай уонна аграрнай цикллара сыйыаннаах билии-көрүү, айар улэ, сурук үлэлэрин кини улуус анал бирикэмиһэни олохтукон сол.

Т.П.Бапчарин аатынан
Е.Д.Макаров автордаах Сы-
лантаары социальнай-эколо-
гической хабааннаах оскуо-
лара улуу учуонай аатын
дьоһууннаахтык ааттатар үлэ-
тин иһин оскуола, СГУ, СР
үөрэрин миинистерствотын,
учуонай чугас дьомун, улуус
министергэр отчуоттааһын
икки сылта биһрдэ, учуонай
төрөбүт күнүгэр сөп
түбэһиннэрин ылатар туһунан
субэлаһизэ.

Роман САВВИН,
РФ үөрээдирингийн
туйгуна, улуус Бочуоттаах
гражданина,
("Сага олох" 1991 сэл
алтынны 14 кирагээди нуамз-
рылтан).

Кэпсиэхпин баҕарабын

БЫР-БААЧЧЫ ОЛОРОН ҮЙЭНГ УҢААТЫН!

Дойдубар Улахан Күөлтэ табыс-
тахпына Аиша Илэнигча Трофи-
мовага сылтааччыбын. Кишини
биниги "Эдьийи Ааныс" дээн ие-
тигник аартылыбыт. Мин дьонум
Эдьийи Ааныстаагы кытта олус эй-
элээхтик, эн-мин дэсирэн, хардары-
таары комолөсүһэн ололбуттара.
Эдьийиним бу да сырыыга эмиэ
үөрэн-көтөн корустэ, киирээшпити
кытта сылаас чэйин үрдүгэр түстэ.
Киши сана, олус тупсабай онгоһуула-
ах, аныгылыны сып-сырдык
түннүктөрдөөх дьэбэ былырын
кеһон киирбит. Бу дьээн оҕолоро
бары түмээн кырдыаас ийэлэрингэр
тутан биэрбиттэр. Оһон ийэ киһи
үөрүүтэ улахан, оҕолорун махтал
тылдарынан аста олорор.

Анна Ильдичтна Чыапшараттан төрүүтээх, Улахан Күүл олохтоор Михаил Дмитриевич Трофимовка кэргэн тахсан, 1950 сыллаахха көһөн кэлбита Колхозка, совхозка сүүһү көрүүтүгэр үлэлээн, ыанныыксыттан, 10 оруну төрөтөн, улаатыннаран, үлэбит онортоос, билиити нэһилээк дьонун ыгытстабылынан туһанар Герой-иһа. Кэргэнэ Михаил Дмитриевич арыдах санталаах, үлэбит үтүөлэ, сыгытһыт этэ. Билиити киилэр оржлорун кытта тэнтэ улаатан, билигэ сонньоон-көрүлөөн, сайын аайы сайылыкка тахсан ор саастыг аастыта. Оччолорго сайылыкка тахсар олус да үчүгэй этэ!

Вийдиги, кыра кырлыгтар, бастаан элвийдөрбиллгэр камелөһөн, онго арьшй улаатан берен байзбиги ман-ныаксыгтаан олус эйэлээхтик, хөхтөөхтүк сайылырбыг. Онно ат-тыбгыгтар куруук Эдний Ааныс баара. Кипи айзэс майгыга, дэлэй

кэпэсээнэ, үтүө санаата, миньпыгэс аһа биһиги оро сааспыт умнуллубат өйдөбүлүнэн буолар.

Анна Ильинична 1982 сыллаахха бочуоттаах сынныаланга тахсыбыта. Пенсията тахсан да баран олоҕорго, фермага санга үлэни тахсыбы адэркээн оролорго наставнистаабыта. 70-нүс сыллар бүтүүлэригэр, 80-нүс сыллар сагаларыгар "Оскуола - производство - үрдүк үөрэх" ыныгылынан Сыланг, Чурагыч орто оскуодаларын выпускниктара Улахан Күөл биригээдэтигэр, сүөһү көрүүгүтөр үлэни тахсыбыттара. Хаһан даҕаны сүөһүтэ чугаһаабатах, ферма ыарахан үлэтигэр үлэли кэлбит өрөлөрү Улахан Күөл олохтоохторо олус истинник көрсүбүттэр. Бу кэмнэргэ учаастак эдэр ычыт кургүөмнээх үлэтинэн, кехтөөх олоһунан, ырыатынан-тойбутунан тодорукта. Анна Ильинична үгүс сүбө

тэ, истинг тэглэ, сылтаас аһа, дьаал-
риттан тэглэ сылдар оролорго күүс-
көөм буслара. Билгийн араас идэлээх
үлэһигт буюлбут оролор Анна Илби-
чичнаны сылтаас тыгынан махтана
санһыһылар. Улахан Көөлтэ кээлэх-

тэринэ киниэхэ хайаан да сылдьан,
кэпсүтэн, сэргэхситэн ааһаллар.

Ааналаах Ийнэб кыыс, 4 уол
оҕролмуттара. Оҕуоро бары дьон-
норун курдук ханнык да үлэттэн
ичтэн-толлон турбат, дьонно-сэр-
гэр эйбэрс сыһыаннаах дьон. Үс уол
Дмитрий, Владимир, Федор
торообут түөлбэлэригэр ыал буолан,
дыз-уот туттан олороллор, манна
үлэлиилэр. Оттон Спартак Аммага
биир биилэр-көстөр үлэлээх пред-
приниматель. Кыргыттар бары ыал
буолан Сыланта, Чақырга, Дьокуу-
скайга, Хаащылаҕа, Кириэс-Хаащ-
айыга олороллор, үлэлиилэр, со-
рохторо билигин бэйэлэрэ эбэлэр.
Оҕулор, сыл аабы да буолбатар,
тоҕос түбэстэр эрэ ахтылланнаах
дойдуларыгар, тапталлаах ийэлэри-
гэр калэн сыһыанан, көмөлөһөн ба-
раллар. Элбэх оҕо тапталлаах эбээтэ,
хос эбээтэ Анна Ильичична билигин
79 сааһа. Күндү элиийбиг оҕурун
сүрөхтэрин сылааһынан, ийэлэригэр
анаан туппуг сырдык, сылаас дыз-
лэригэр быр-бааччы олонон өссө
дараны үйэтэ үһаатын!

Наталья ЗАХАРОВА.

Хаартыскаш: Анна Ильинична
ОГОЛДУН КЫТТА.

УЛУУСПУТ ДЬОНО-СЭРГЭТЭ!

2013 сылта Чурагчы улууһугар ытыллар "Манчаары ооньууларын" көрсө "Биир Ньыыл Россия" партия уонна "Чурагчы нэһилиэгэ" МТ дыһалтатын көбүлээһиннэринэн киин бөһүөлөккэ хас нэдиэлэ чэпиэрин аайы "Ыраас чэпиэр" диэн субвотуньук-акция үлэтин сагалыйар.

Бу күн бары тэрилтэлэр, ыаллар тэлгэхэүт иһин-таһын ыраастааһынга тахсаргытылар, акцияга актылбынай кытты-ыны ыларгытылар ынтырабыт.

"Бийр Ныгыл Россия" партия Чурапчытаагы салаата.

Хялмат бэчээккэ бэриллэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэриллинэ: 16 ч 00 м. "Сага олох" редакционной-издательской холбоһука 10.10.2011 с. офсетка бэчээтээнэ, Адырыһа 678670, Чиратын сүл. Коп. Моккэ үүл. 26 "а" Индекс: 54907. Хялмат нэдиэлэ үстэ, оптууриньука, чэллэртэ уонна субуотага тахсар.